

La alfabeto de Esperanto estas latineca (kun diakritaj signoj) kaj ĝia gramatiko skemisma (preferanta unuecajn formojn). Tio estas ja kialo de la facila lerneblo, sed ankaŭ de kritikoj. La diakritoj en la formo de „ĉapelo” super konsonantoj estas aprioraj. De Zamenhof proponita alternativa uzo de ĉ >ch, ŝ >sh, ĥ >kh, ĵ >jh, ĝ >gh (aŭ pli posta tajpo-uzo de „x”) kontraŭas la principon „unu sono, unu signo” (oni tamen obĵetas, ke c, ĉ kaj ĝ estas kompleksaj fonemoj). La fonetika ortografio foje misformas la originalan vortformon: exemplo – ekzemplo, right – rajto, jersey – ĵerzo. Kontroversa estas la esperantigo de propraj nomoj, ekz. Lejbnico (Leibniz), Lepsiko/Lejpcigo (Leipzig), Manĉo (Mancha), Ofelio (Ophelia), Rabelezo (Rabelais), Frino (Phryne), Portvilao (Port Vila) – vd. PIV 2005.

Ekziston de la ununura gramatika artikolo kritikas i.a. slavoĵ, kiuj entute ne bezonas artikolon, same kiel latinistoj, kaj, aliflanke, ekz. la uzantoj de romanaj kaj ĝermanaj lingvoj, kiuj volas krom la difina havi ankaŭla nedifinan artikolon. (La lingvo havas sufiĉe da aliaj esprimebloj de difineco, sed la artikolo travivas konvencie.)

Unusignifaj kaj devigaj finaĵoj de la vortspecoj ebligas facilan orientiĝon en la teksto, kvankam ili estas kaŭzo de „miaŭaj” sonoj, primokataj ekz. de idistoj: Ankaŭ domoj estas novaj kaj belaj aŭ ĉarmaj ktp. La verba sistemo estas kompleksa, tial ne ĉiam eblas trovi precizan ekvivalenton en etnaj lingvoj. La komplekseco ofertas multajn stilistikajn eblojn, en kutima parolado oni tamen apenaŭ uzas la tutan riĉecon de la formoj, ekz. „tiam mi estis skribonta, kion mi estis aŭdinta”.

La vortkonstruado ebligas, unuflanke, labori kun relative malgranda nombro da vortradikoj (dum la ĝenerala konversacio oni apenaŭ bezonas pli ol okcenton da ili), sed la arbitre derivitaj formoj, kompreneble, ne korespondas al la etnolingvoj: la vorto „maljuna” estas arbitra kontraŭo de „juna”, „malpeza” de „peza” (kial ekz. malpeza estas derivita de peza kaj ne male?). Aliflanke, la parolantoj mem kreas neologismojn kiel „olda”, „leĝera”, „lenta”, „kurta”. Ankaŭ analizajn formojn kiel „mal-san-ul-ejo” (kontraŭo + sana + homo + loko = loko por malsanuloj) jam la ĉiutaga uzo anstataŭigis per unuvorta neologismo „hospitalo”, „vagon-aro” (vagono + multo = aro da vagonoj) estas „trajno”, eĉ bone kompreneblaj „program-aro” (programo + multo) kaj „aparato-aro” (aparato + multo) cedis al anglaj neologismoj „softo” = software kaj „hardo” = hardware.

La vortprovizo de Esperanto estas plej grandparte latinida. Tamen, la reguleco de afiksoj devigis la aŭtoron al modifoj, do la sufikso **-et-** signifas „malgranda”, tial „planeto” estas „malgranda plano” do la vorto „planet” ŝanĝiĝis al „planedo”, same ekzistas „cigaredo”, „bufedo”, „komedo”, sed forgesite restis „t” en vortoj kiel „planetario”. Same pro la ingena sufikso **-in-** oni ŝanĝis la latinidan „farina” al „faruno”, sed la sufikso restis en la vortoj kiel penicilino, doktrino, insulino.

Kombino de signifoplenaj afiksoj aŭ vortkunmetado povas koincidi kun ekzistanta vorto, kio estas fonto de vortludoj, ekz. la sufikso **-ist-** signifas profesion okupon, do pianisto, lingvisto, konstruisto, sed „turisto” ne estas profesia konstruanto de turoj (turo + isto). Same „ĉampano” ne estas pano por ĉamoj, sed vinspeco. Plue, ekskurso povas esti „estinta kurso”, sed ankaŭ veturado, vojaĝo, „ekspozicio” estas estinta pozicio, sed ankaŭ montrado de interesaj objektoj. Estas vero, ke oni senerare komprenas la vorton en kunteksto, sed dum ekz. komputila traduko necesas analizi la vortojn unusence.

Estas mirinde, ke la lingvo travivis en pli mapli originala formo dekojn da reformprojektoj, kies nombro ĝis nun konstante kreskas. En la tempo de ekesto de Esperanto